

تحقیق کارورزی تحصیلات تکمیلی
رشته تفسیر و علوم قرآن

عنوان:

معیارهای حب و بغض از دیدگاه قرآن و روایات

استاد راهنما:

آقای علی شمس

پژوهشگر:

زهرا مختاربند

شماره تحصیلی: ۱۳۹۱۲۱۱۰۱۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

ج	مکیده
۱	فصل اول
۱	کلیات و مفهوم شناسی
۲	مقدمه
۳	گفتار اول : مباحث مقدماتی
۳	(۱) تبیین موضوع
۳	(۲) پیشینه‌ی موضوع
۴	(۳) اهمیت و ضرورت تمقیق :
۴	(۴) روش تمقیق
۴	(۵) سوالات تمقیق
۵	گفتار دوم: مفهوم شناسی
۵	(۱) مب : .....
۵	(۲) بغض : .....
۵	(۳) دوستی : .....
۵	(۴) محبت : .....
۶	(۵) دشمنی : .....
۶	(۶) عدو : .....
۷	فصل دوم
۷	معیارهای مب و دوستی از دیدگاه قرآن و حدیث
۸	گفتار اول : مب و دوستیهای ممدوع
۸	الف) انواع محبت‌های ممدوع
۸	(۱) محبت به فدا : .....
۹	(۲) محبت به اهل بیت(ع) : .....
۱۰	(۳) محبت در راه فدا : .....
۱۲	ب) معیارهای محبت‌های ممدوع
۱۲	(۱) اطاعت از رسول فدا(ص) : .....
۱۳	(۲) مودت و ولایت معصومین(ع) : .....

دشمن واقعی خویش را تمییز دهید و راه نجات از شر دشمنان و آسیب‌شان تنها در قطع رابطه دوستی با آنان میسر است.»^(۱)

۱۳) بغض شیطان نسبت به مؤمنان

در بسیاری از آیات قرآن از دشمنی و کینه‌ی شیطان نسبت به کلیه جنس بشر به خصوص افراد مؤمن سخن به میان آمده است و شیطان را دشمنی آشکار معرفی کرده است در سوره فاطر می‌خوانیم :

« ان الشیطان لکم عدوٌ فاتخذوه عدواً انما یدعو حزبه لیکونوا من اصحاب السعیر ؛

البته شیطان دشمن شماست پس او را دشمن خود بدانید. او فقط حزیش را دعوت می‌کند که اهل آتش سوزان باشند. »^(۲)

« مراد از دشمنی شیطان این است که او به جز اغواء و گمراه ساختن انسان‌ها کار دیگری ندارد و تمام همّ او این است که نگذارد حتی یک انسان به سعادت در زندگی و حسن عاقبت برسد و پس انسان نیز باید از پذیرفتن دعوتش به سوی باطل اجتناب کند و به علت اینکه دوزخی شدن مردم هدف نهایی شیطان است. »^(۳)

دشمنی شیطان آنقدر زیاد است که حتی یک لحظه هم نباید از مکر و دشمنی او غافل شد. همان طور که خودش تصریح کرده که من از همه طرف به انسان‌ها هجوم می‌برم از پست سر و پیش رو و از سمت راست و از سمت چپ^(۴) و همواره در کمینگاهی است که انسان او را نمی‌بیند؛ ولی او همواره انسان را می‌بیند و مترصد فرصتی است که بتواند ضربه‌ی خود را به انسان‌ها وارد نماید.^(۵)

البته به این معنا نیست که انسان در پیروی از شیطان مجبور می‌شود و چنان شیطان او را احاطه می‌کند و قدرت اختیار خویش را در مبارزه با وسواس شیطان از دست بدهد؛ بلکه تنها سلطه‌ی شیطان نسبت به کسانی که ولایت او را پذیرفته‌اند همان طور که فرمود :

« انما سلطانه علی الذین یتولونه ؛ سلطه او تنها برای کسانی است که ولایت او را پذیرفته‌اند. »^(۶)

پس راه مبارزه در دشمنی شیطان همان طور که در آیات بیان شده دشمن دانستن شیطان و مراقبت دائمی از مکر و دشمنی شیطان و پیروانش است. دشمنی و بغض شیطان نه تنها به مؤمنان بلکه شامل کافران و مشرکان نیز می‌شود و در روز قیامت به صورت آشکارا خود را نشان می‌دهد و شیطان از اهل شرک و پیروانش بیزار می‌شود :

« کمثل الشیطان اذ قال للانسان اکفر فلما کفر قال انی برئٌ منک انی احاف الله رب العالمین ؛

کار آنها همچون کار شیطان است که به انسان گفت : کافر شو (تا مشکلات تو را حل کنم) ام هنگامی که کافر شد گفت : من از تو بیزارم من از خداوندی که پروردگار عالمین است بیم دارم. »^(۷)

۱ - تلخیص از : مکارم شیرازی، ناصر، همان، ج ۳ ص ۶۵

۲ - فاطر، ۶

۳ - تلخیص از : طباطبائی، محمد حسین، همان، ج ۱۷ ص ۲۱

۴ - رجوع کنید : اعراف، ۱۷

۵ - رجوع کنید : اعراف، ۲۷

۶ - نحل، ۱۰۰

۷ - حشر، ۱۶

ب) معیار بغض‌های غیر ممدوح

۱) پیروی از هوی و هوس

در مباحث پیشین مطرح کردیم که یک انسان مؤمن باید سبک زندگی خود را چنان قرار دهد که مطابق بر سیره و روش پیامبر^(ص) و اهل بیت^(ع) باشد. اما مدعیان دروغین ایمان نه تنها سبک زندگی خویش و به دنبال آن حب و بغض را بر اساس آموزه‌ها و رفتار اهل بیت^(ع) سامان نمی‌دهند بلکه اهل دوستی با دشمنان و حتی مشرکان هستند و با آنها ارتباط پنهانی برقرار می‌کنند. در صورتی که جایگاه بغض در دین اقتضای این را دارد که شخص تبری و دشمنی کردن خود را بر محور حق و ایمان و مخالفت با آن سامان دهد نه اینکه بغض‌شان مبتنی بر هواهای نفسانی خویش باشد.

«کسانی که اهل فسق و فجور هستند و بر خلاف خوبی‌ها و نیکوئی‌های عرفی و اخلاقی رفتار می‌کنند انسان‌هایی نیستند که آدمی نسبت به آنها حب و دوستی داشته باشد و بر عکس ممکن است شخصی اهل ایمان و تقوایی باشد؛ اما به دلایل غیر دینی رفتار این شخص مورد پسند ما نباشد و در نتیجه نسبت به او دشمنی کنیم. در صورتی که نباید دلایل نفسانی و خودخواهانه را بر دلایل دینی ترجیح دهیم و معیار خوش آمدن یا تنفر از کسی را خواسته‌ی دلمان قرار دهیم. پس به هر میزان شخص گرایش به ردای اخلاقی داشته باشد می‌بایست از او پرهیز کرد و دشمنی و اظهار بغض نسبت به جنبه‌های منفی او لازم و ضروری است.»^(۱)

پس اینکه دو فرد با ایمان به دلایل و معیارهای شیطانی و خواسته‌های نفسانی نسبت به یکدیگر بغض و دشمنی داشته باشند به هیچ وجه از نظر دستورات دینی پذیرفته شده نیست. علاوه بر اینکه این دشمنی‌های نابه‌جا و بغض‌های غیر ممدوح در اکثر موارد در عمل نیز خود را نشان داده و سبب می‌شوند که فرد به سمت رفتارهای ضد دینی مثل حسادت کردن و یا غیبت و تهمت و ... کشیده شود.

۲) در نظر داشتن غیر و شر غیرواقعی

گاهی ممکن است انسان‌ها بر اساس تشخیص خود نسبت به برخی امور کراهت و در نتیجه آن نفرت داشته باشند اما آیا همیشه انسان‌ها در تشخیص‌های خود خیر و شر واقعی را در نظر می‌گیرند؟ پاسخ آن است که خیلی مواقع انسان ممکن است به اشتباه در تمییز بین خیر و شر و مصالح و مفاسد امور راه خطا را بییماید و در نتیجه حب و نفرت از آن امر نیز به صورت نابه‌جا در درون او شکل می‌گیرد. خداوند متعال که عالم به همه‌ی خیر و شرهای واقعی است این مسئله را در قرآن کریم گوشزد می‌کند و می‌فرماید:

«عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم و عسی ان تحبوا شیئاً و هو شر لکم و الله یعلم و انتم لا تعلمون؛

چه بسا چیزی را خوش نداشته باشید حال آن که خیر شما در آن است و یا چیزی را دوست دارید حال آنکه شر شما در آن است و خدا می‌داند و شما نمی‌دانید.»^(۲)

«این یک قانون کلی و اساسی حاکم بر قوانین تکوینی و تشریحی خداوند است. خداوند در این آیه هشدار می‌دهد که افراد بشر نباید تشخیص خودشان را در مسائل مربوط به سرنوشتشان حاکم سازند چرا که علم آنها محدود و ناچیز است

۱ - تلخیص از: زارع پور، مقاله تولی و تبری، (نقل شده از سایت نور علی نور)

۲ - بقره، ۲۱۶

و معلوماتشان در برابر مجهولاتشان چون قطره‌ای در برابر دریاست. آنچه در این آیه آورده اگر چه در مورد جهاد و جنگ با دشمنان مطرح شده ولی محدود به آن نمی‌شود بلکه قانونی عمومی است و تمام دامنه‌ی آن دوستی‌ها و دشمنی‌ها را در بر می‌گیرد.»^(۱)

پس با توجه به این آیه می‌توان نتیجه گرفت یکی از معیارهای اصلی در حب و بغض تکیه نکردن بر عقل و فهم خویش و حرکت در مسیر دوستی‌های و بغض و دشمنی‌هایی است که در جهت اطاعت از اوامر الهی است چون خداست که به کنه امور هستی آگاه است.

پس در اینکه خداوند به انسان‌ها دستور می‌دهد که شیطان را دشمن خود بدانید و دائماً مراقب وسوسه‌های شیطان باشید از آن جهت است که خداوند با علم و آگاهی نامحدود خویش از نهایت درجه‌ی دشمنی و بغض شیطان نسبت به انسان‌ها آگاه است و یا آنجا که می‌فرماید: دشمنی و بغض مشرکان و کافران نسبت به شما بسیار بیشتر از آن است که فکرش را بکنید باید انسان‌ها این هشدارها را جدی گرفته و از کنار آن بی‌تفاوت عبور نکنند.

---

۱ - تلخیص از: مکارم شیرازی، ناصر، همان، ج ۲ ص ۱۰۸

نتیجه گیری

قرآن کریم از آن جهت که وظیفه‌ی هدایت انسان‌ها به سمت رستگاری و کمال را دارد از هیچ امری در راستای بیان معیارها و اصول این امر مهم یعنی حب و بغض فرو گذار نکرده است و انسان می‌تواند با تفکر و دقت نظر بیشتر در آیات و روایات تمام نکاتی را که در این زمینه به آن نیاز دارد، به دست آورد. از مطالب بیان شده در این نوشتار مشخص شد که حب و بغض نقش مؤثری در راستای اهداف والای قرآنی دارد و از مسائلی است که دین مقدس اسلام به آن اهمیت فوق العاده‌ای داده است. در فصل اول کلیاتی در مورد تحقیق بیان شد و سپس فصل دوم در مورد محبت و دوستی صحبت شد. حب و دوستی از دیدگاه اسلام به دو شاخه‌ی ممدوح و غیر ممدوح تقسیم شده است که هر کدام دارای انواعی است. محبت و دوستی‌های ممدوح که انسان باید در جهت ایجاد و افزایش آن تلاش کند شامل محبت به خداوند متعال، محبت به اهل بیت^(ع) و محبت در راه خداست که هر کدام باید طبق معیار و اصولی باشد تا بتوان آنها را محبت‌های اصیل و واقعی شمرد. بیان شد که تنها نمی‌توان ادعای محبت و دوستی‌های ممدوح را داشت ولی معیار آنها را مد نظر نگرفت پس تا وقتی که محبت به خدا به اطاعت از ولی خدا و محبت به اهل بیت^(ع) به پذیرش ولایت آنان منجر نشود دارای ارزش نخواهد بود. همچنین تبیین شد که دوستی‌های بین افراد باید بر اساس ایمان و عمل صالح یعنی تقوای الهی باشد تا دوستی همیشگی و جاودانه‌ای باشد و تبدیل به بغض و دشمنی در آن جهان نگردد.

فصل سوم این تحقیق به بغض و دشمنی اختصاص داشت و مشخص شد که بغض و دشمنی در کنار حب و دوستی از اهمیت والایی برخوردار است و نمی‌توان حب و دوستی را به تنهایی در رساندن انسان به سعادت کافی دانست. بغض دشمنان خدا را در دل داشتن یکی از معیارهای مورد تأیید در آیات قرآن است که در کنار آن معیارهای فرعی دیگری مثل عصیان و گناه و تمسخر و استهزاء قرار دارد. پیروی از هوی و هوس و یا در نظر نگرفتن خیر و شر واقعی نیز معیارهای داشتن بغض‌های غیر ممدوح در وجود انسان‌هاست. با دانستن این معیارها و توجه داشتن به آنها باید ریشه‌ی بغض‌های غیر ممدوح را در دل خشکاند.

کتابنامه

- ۱) ترجمه‌ی مکارم شیرازی، ناصر، قرآن کریم، مدرسه‌ی امام علی بن ابیطالب - قم، چاپ اول، ۱۳۸۶
- ۲) دشتی، محمد، نهج البلاغه، انتشارات الهادی - قم، چاپ پانزدهم، بهار ۱۳۸۰
- ۳) انصاریان، حسین، عرفان اسلامی، دارالعرفان - قم، چاپ اول، ۱۳۸۶
- ۴) جلالی، عبدالحسین، ماهیت دنیا، انتشارات امیرکبلی - تهران، چاپ اول، ۱۳۸۲
- ۵) جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، مرکز نشر اسراء - قم، چاپ اول، ۱۳۷۸
- ۶) جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن ج ۲، مرکز نشر فرهنگی اجلاء - بی‌جا، بی‌تا
- ۷) خمینی، روح اله، چهل حدیث، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام(ره) - تهران، چاپ شانزدهم، ۱۳۷۸
- ۸) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج ۲۴ و ۴۱، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران - تهران، بی‌تا
- ۹) راغب‌اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، مکتبه المرتضویه - بی‌جا، ۱۳۶۲
- ۱۰) زارع پور، مقاله‌ی تولی و تبری، به نقل از سایت نور علی نور
- ۱۱) صادقی تهرانی، محمد، الفرقان فی تفسیر القرآن، انتشارات فرهنگ اسلامی - قم، چاپ دوم، ۱۳۶۵
- ۱۲) طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن، مجمع البیان، فراهانی - تهران، مترجم: محمد مفتاح و حسین نوری، ۱۳۵۰
- ۱۳) طباطبائی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیرالمیزان، دفتر انتشارات اسلامی - قم، مترجم محمد باقر همدانی، ۱۳۸۰
- ۱۴) عارفی، داوود، حب در قرآن، سبط النبوی - قم، چاپ اول، ۱۳۸۸
- ۱۵) عبدالباقی، محمد فؤاد، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن، منشورات ذوی القربی - چاپ اول، ۱۳۷۹
- ۱۶) عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، انتشارات اسماعیلیان - قم، چاپ چهاردهم، ۱۴۱۵
- ۱۷) فخر رازی، محمد بن عمر، مفاتیح الغیب (تفسیر کبیر)، دارالاحیاء التراث العربی - بیروت، ۱۴۲۰
- ۱۸) فضل‌اله، سید محمد حسین، من وحی القرآن، دارالملاک الطباعه و النشر - بیروت، چاپ دوم، ۱۴۱۹
- ۱۹) قمی، سید عباس، مفاتیح الجنان، دارالعلم - قم، مترجم مهدی الهی قمشه‌ای، چاپ پنجم، ۱۳۸۶
- ۲۰) کاشفی، محمد رضا، آئین مهرورزی، مؤسسه بوستان کتاب - قم، چاپ هفتم، ۱۳۸۸
- ۲۱) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول من الکافی، دارالتعارف - بیروت، بی‌تا
- ۲۲) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسه وفا - بیروت، ۱۴۰۳
- ۲۳) محمدی ری شهری، محمد، دوستی در قرآن و حدیث، دار الحدیث - قم، مترجم: حسن اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹
- ۲۴) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، دار الحدیث - قم، مترجم: حمیدرضا دشتی، ۱۳۷۹
- ۲۵) مصباح یزدی، محمد تقی، راهیان کوی دوست، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام(ره) - قم، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۱
- ۲۶) معین، محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات امیرکبیر - تهران، ۱۳۷۹
- ۲۷) مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، دار الکتب الاسلامیه - تهران، ۱۳۸۰
- ۲۸) مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، مدرسه‌ی امام علی(ع) - قم، چاپ اول، ۱۳۸۰
- ۲۹) نجار زادگان، فتح اله، رهیافتی بر اخلاق و تربیت اسلامی، دفتر نشر معارف - قم، چاپ اول، ۱۳۸۶